

B.Vaivada gimė 1900 m. gegužės 29 d. Biržų aps. Vabalninko vls. Žadeikių kaime. Jo tėvas Mykolas Vaivada turėjo 8 ha žemės. Kadangi šeimoje augo penki vaikai, (Bronius jų tarpe buvo vyriausias), šeimos gyvenimas nebuvo labai prabangus. Pradinį išsilavinimą Broniukas įgijo Kupreliškio pradžios mokykloje. Vėliau jis baigė Biržų gimnaziją. 1921 m. spalio 19 d. B.Vaivadą mobilizavo į Lietuvos kariuomenę. Karo mokslai jam, matyt, patiko, todėl netrukus jis įstojo į Kauno karo mokyklą. 1923 m. kariūnas B.Vaivada dalyvavo Klaipėdos sukilime ir tais pačiais metais baigė karo mokslus. (V laida) bei gavo leitenanto karinį laipsnį. Jauną karininką paskyrė II-os eilės lakūnu į karo aviaciją. Pradžioje jis tarnavo žvalgu 1-ojoje, o vėliau 2-ojoje oro eskadrilėje. Tuo pačiu metu jis dirbo meteorologijos stotyje. 1927 metais B.Vaivadai suteikė vyresniojo leitenanto laipsnį ir perkėlė į 3-iąją oro eskadrilę žvalgu. Laisvu nuo tarnybos laiku jis toliau mokėsi ir 1927 metais baigė S.Daukanto mokytojų seminariją Kaune. Vėliau studijavo Teologijos-filosofijos fakultete Vytauto Didžiojo universitete. 1931 metais kapitoną B.Vaivadą paskyrė karo aviacijos meteorologu. Tais pačiais metais jis parašė pirmą lietuvišką meteorologijos vadovėlį „Aeronautinė meteorologija.“ Karinė vadovybė įvertino B.Vaivados sugebėjimus. 1932 m. gavęs Krašto apsaugos ministerijos stipendiją jis išvyko į Prancūziją studijuoti.

B. Vaivada, apie 1933-35 m.

Pateikiame V.Vaivadienės pasakojimo, kurį užrašė R.Kaunietis, ištrauką: „Per vasaros atostogas Pandelyje atleidų metu susipažinau su vienu karininku, Lietuvos aviacijos kapitonu Bronislovu Vaivada. Jis buvo kilęs iš Žadeikių k. Kupreliškio parapijos, Biržų aps. Į tėviškę jis motociklu važiuodavo per Buivėnus. Kai mokiausi paskutinėje klasėje, jis pradėjo rašinėti laiškus, o per atostogas susitikdavome ir artimiausius susidraugavome. <...> Po abitūros egzaminų pagal susitarimą turėjau skubiai važiuoti į Kauną. Ten manęs laukė mano draugas, nedelsdami ruošėmės vestuvėms, nes jį Krašto apsaugos ministerija siuntė mokytis į Prancūziją. Kokia aš buvau nepriaugusi vedyboms, nors jau turėjau dvidešimt metų. Išlaikiusi egzaminus, išsigandau to savo pasižadėjimo. Keletą dienų sėdėjau Rokiškyje ir galvojau, ką daryti. Nevažiauvau nei namo, nei į Kauną. O sužadėtinis nervinosi ir laukė manęs. Pagaliau ryžausi. Bronius jau buvo ir žiedus nupirkęs. Taip 1932 m. liepos 29 d. mano tėviškėje Buivėnų kaime įvyko mūsų vestuvės. Bažnytinę santuoką mums davė Pandėlio klebonas Mykolas Šeizys (poetas Dagilėlis). Buvau kaip apkvaitusi, išgyvenau du svarbius įvykius: baigiau gimnaziją ir ištekėjau. Dabar, prisiminusi tuos metus, pagalvoju: kokie mes tada buvome kuklūs jaunuoliai. Po keleto dienų vyras, mane palikęs tėviškėje, išvažiavo į Prancūziją. Sutarėme, kad ir mane kuo skubiau pasiims.“

1935 metais B.Vaivada baigė Strasbūro universitete Geofizikos institutą ir įgijo inžinieriaus geofiziko specialybę. V.Vaivadienė tęsia pasakojimą: „1935 m. galutinai grįžome į Lietuvą. Turėjome nemažai rūpesčių dėl buto. Valdiško negavome, todėl laikinai apsigyvenome privačiame bute. Rugsėjo 8 d. sulaukėme dukrelės. Vyruį suteikė majoro laipsnį ir paskyrė meteorologijos stoties viršininku.“

Skraidymo pratimus tada B.Vaivada atlikdavo 2-ojoje žvalgybos eskadrilėje. Be to karo mokykloje jis dėstė fiziką, aerologiją ir meteorologiją. Karininkas B.Vaivada aktyviai bendradarbiavo to meto karinėje Lietuvos spaudoje. Už nuopelnus valstybei 1928 m. Lietuvos valstybės atkūrimo 10-mečio proga jis buvo apdovanotas Nepriklausomybės medaliu. 1937 m. jis buvo apdovanotas Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio ordinu, garbės ženkle „Plieno sparnai“ ir Klaipėdos išvadavimo bronzos medaliu. Iki 1940 m. birželio 1 d. B.Vaivada turėjo 394 valandų skraidymo patirtį.

Kuomet Raudonoji armija pirmą kartą okupavo Lietuvą ir padėjo likviduoti jos kariuomenę, lietuviai, ypač kariškiai išgyveno neramius, tragiškus laikus. V.Vaivadienė pasakoja: „Tą naktį rusai užėmė Kauną. Nemiegojom visą naktį, dairėmės per langus, į lauką išeiti nebuvo galima. Rytą pamatėme, kad mūsų namai apsiausti rusų kariuomenės. Visur pilna raudonarmiečių, o kaip jie atrodė – sunku ir apsaityti. <...> Lakūnų visiškai neleido prie lėktuvų. Pranešė, kad šeimos per 24 val. turi palikti valdiškus butus. Kilo panika, nežinojome, kur dingti. <...> O mes ir toliau gyvenome, buvome tų tragiškų įvykių liudininkai. Saujelė lietuvių ir dauguma žydų triumfavo ir pardavė Lietuvą. <...> Mano vyras fanatiškai mylėjo savo kraštą. Dalis jo pažįstamų ir artimų draugų dingo, buvo areštuoti, dalis pabėgo. Pagaliau rudenį vyras atsisakė visų pareigų. Tada supratome, kad geriau išvažiuoti iš Kauno.“

Jų šeimai pavyko išvengti pirmosios tremties 1941 m. birželio mėn., nes tuo metu atvykę į Uteną mokytojauti jie gyveno neprisiregistravę. V.Vaivadienė tęsia pasakojimą: „Tai buvo laikas, panašus į mūsų tautos laidotuves. Bėgiojome nuo vieno lango prie kito, matėme, kaip krausto kaimynus. Aplink girdėjome aimanas ir ašaras. Išvežė dalį mokytojų.“

B. Vaivada (viduryje), apie 1935 m.

Prasidėjus Vokietijos – SSSR karui, pradžioje B.Vaivada su žmona mokytojavo Utenoje. Karo metu su žmona Vanda ir dukrele Sigute Marija gyveno Utenoje ir dėstė matematiką Utenos „Saulės“ gimnazijoje. Dar anksčiau, prasidėjus lietuvių tautiniam pasipriešinimui nacių okupacijai, 1943 m. balandžio mėn. B.Vaivada įstojo į Kęstučio organizaciją, kurios tikslas buvo kova už Lietuvos nepriklausomybę etnografinėse žemėse, ginklų atsargų kaupimas ir pasiruošimas kovai su artėjančia raudonųjų bolševikų okupacija. Tai katalikiška, krikščionių demokratų krypties organizacija. Nuo 1941 m. rudens jie leido laikraštį „Į laisvę.“ Šios organizacijos centrinis štabas buvo Kaune. Jam buvo pavaldūs apskričių štabai, o pastariesiems – valsčių štabai. Šie Kęstučio organizacijos valdymo organai buvo hierarchiškoje priklausomybėje. Buvo tikrieji organizacijos nariai, kurie jau prisiekė ir kandidatai, kurie buvo tikrųjų narių globoje ir priežiūroje. Taip buvo bandoma apsaugoti nuo MGB agentų įsiskverbimo į organizacijos eiles. Kęstučio organizacijos nariai turėjo savo asmens numerius. Kiekvienas tikrasis narys verbuotojas, priimdamas jo rekomenduojamą kandidatą tikruoju nariu, turėjo duoti jam numerį, prie savojo numerio pridėdamas vieneta, kuris būdavo pažymimas laipsniu prie tikrojo nario numerio. Generalinio štabo plk. Lt. J.Jankausko

nurodymu B. Vaivadą paskyrė Utenos apskrities kęstutėnų štabo vadu. Pasirinkęs slapyvardį Akmuo, jis turėjo sukurti Utenos apskrities Lietuvių fronto (LF) Kęstučio organizaciją. Darbas vyko sėkmingai, nes jau 1943 metų pabaigoje organizacijai priklausė nuo 350 iki 500 narių, kurie turėjo sukaupti nemažas ginklų ir šaudmenų atsargas. Apskrities štabas leido pagrindinius laikraščius „Prošvaistė“ ir „Laisvės keliai.“ Organizacijos nariai telkėsi į būrius Utenos, Švenčionių ir Zarasų apskrityse. Netrukus būriai susijungė į Tigro rinktinę, o jos vadu tapo B.Vaivada – Vilkas. Vėliau rinktinės vado pareigas jis perdavė patyrusiam karininkui, 1-ojo pėstininkų pulko kapitoniui Benediktui Kaletkai - Kęstučiui. 1944 m. lapkričio 12 d. įsakymu B.Vaivada buvo pavesta parengti planą „Pantera.“ Kaip rašo partizanų pulkininkas leitenantas Leonas Vilutis 1995 m. „Kardo“ 3-4 Nr. 31-me psl., - Planas numatė rinktinės veikimo srityje pirmiesiems pulti priešą ir, sutriuškinus jo būstines, išvaduoti apylinkių miestų kalėjimuose kankinamus žmones. „Panteros“ planas taip pat numatė įrengti Labanoro girioje dvi dideles stovyklas, savotiškas tvirtoves, skirtas mūšiams. Didžiausi bunkeriai buvo: „Margio,“ kuriam vadovavo Apolinaras Juršys – Vytenis ir už 8 km. - „Kauno,“ vadovaujamas Antano Krinicko – Romelio. Be šių dviejų jau minėtų, buvo įrengti dar penki mažesni bunkeriai. Aplink bunkerius, pagal visas fortifikacijos taisykles, buvo iškastos tranšėjos. Šios stovyklos 1945 m. kovo 9-11 d. suvaidino svarbų vaidmenį kuomet jas apsupo gen. Vetrovo divizijos kariai. Į pagalbą baudėjai dar pasitelkė Raudonosios armijos artileriją ir minosvaidžius. Po trijų įnirtingos kovos parų, partizanai baigė šaudmenis. Dėl to jie ryžosi pralaužti apsupimo žiedą ir trauktis į Baltarusijos miškus. Kautynėse (vienose iš didžiausių Lietuvoje) ties Kiauneliškių kaimu. tada žuvo 72 laisvės kovotojai. Dauguma jų ilsisi Cirkliškyje prie Švenčionių. Kai kurie iš jų buvo užversti žemėmis bunkeriuose. Žuvusių okupantų skaičius nežinomas. Jie savo nuostolius visada slėpė. Reikia manyti, kad jų žuvo keletą kartų daugiau, nes, kaip žinia, puolančiosios pusės nuostoliai būna 2,5 – 3 kartus didesni nei besiginančios apkasuose. Žuvusius okupantų kareivius siauruoju geležinkeliu jie išvežė ir palaidojo kartu su karo metu žuvusiais rusų kariais.

Prasidėjus antrajai sovietų okupacijai B.Vaivada persikėlė į Panevėžį, o žmona su dukrele liko Utenoje. Jų namas Utenoje buvo subombarduotas ir visa manta dingusi. Kuriam laikui juos priglaudė Utenos klebonas P.Rauda. Iš pradžių B.Vaivada ruošėsi vykti į Vakarus. Tačiau sutartą dieną savo sprendimą pakeitė. Jis pareiškė, kad iš Lietuvos nesitrauks ir nuo šeimos nesiskirs, nes negali palikti Tėvynės ir jos žmonių siaubingo pavojaus akivaizdoje. B.Vaivada nutarė vykti į Panevėžį. Sužinojęs, kad ten kuriasi mokytojų seminarija, jis nuvyko į Panevėžį kartu su lituanistu Jurgiu Lebedžiu. Seminarijoje majoras B.Vaivada dėstė fiziką ir matematiką.

V. Vaivadienė su dukrele pasilikusi Utenoje kurį laiką glaudėsi pas kleboną P.Raudą. Vėliau ją pasiekė tragiška žinia: ji sužinojo, kad jos vyrą enkavedistai Panevėžyje areštavo. Vanda suprato, kad toks pat likimas laukia ir jos. Reikėjo slėptis. Saugumiečių tarpe taip pat buvo padorių žmonių. O gal čia buvo tik vaidyba? Susidaro toks vaizdas, kad saugumiečiai apie V.Vaivadienę žinojo viską, tačiau jos neištrėmė, nes Lietuvoje ji buvo jiems naudingesnė. V.Vaivadienė pasakoja: „Vieną dieną, eidama susirūpinusi iš saugumo, pamačiau iš restoranėlio išeinančius mokyklos direktorių Kojelį ir Tumą, abu įraudę, įgėrę. Jie sustabdo mane, o Kojelis sako: „Tumai, aš tau sakiau...Pasikalbėk su mokytoja Vaivadiene, būtinai pasikalbėk...“ Direktorius Kojelis nuėjo, o Tumas lyg ko išsigandęs, neramus, pasivedė mane į nuošalesnę gatvelę ir sako: „Tu žinai, kas

aš esu? Aš – čekistas.” Tada aš paprasčiau jo padėti gelbėti vyrą ar nors maisto perduoti. Jis sako: „Apie tai nebėra jokios kalbos ir jokios išėities. Aš noriu kalbėti apie tavę pačią. Aš jau pasirašiau, ir šiom dienom ateisime tavę paimti...Dink tuojau iš Utenos, kad mano akys tavę niekur nematytų.”

Dabar prasidėjo klajokliškas gyvenimas. Su dukrele trumpam ji apsistojo Sudeikiuose, Utenos r. Po to, pajutusi pavojų, persikėlė į Subačių Kupiškio rajone. Subačiaus klebonas jai gavo suklastotus dokumentus su kuriais ji gyveno be nuolatinės vietos, be savo kampo, be drabužių ir be pinigų. Dukrelę per pažįstamus nusiuntė į Pandėlį pas seserį. Vėliau mokytojavo Spirakiuose, Šeduvoje. Štai kaip ji prisimena mokytojavimą Šeduvoje 1946 metais: „Maistas pagal korteles, alga visai menka, sunku korteles išpirkti, o mes dviese, su kaimu jokio ryšio. Ką geresnio atiduodu dukrai, o pati užvalgiusi duonos, kuri buvo labai prastos kokybės, išeinu į mokyklą. Eidama pajuntu nežmonišką alkį ir dar grįžtu tos duonos užvalgyti.”

Lietuvos lakūnas mjr. B. Vaivada

Jau po Stalino mirties, 1953 metais okupantų saugumas „išaiškino“ Vaivadienės praeitį. Tarytum anksčiau jos nežinojo...Ją kvietė į saugumą ir tardė. Klausinėjo kur vyras ir jos brolis, grasino. Mokyklos direktorius pasikvietė į kabinetą ir pranešė, kad ji neturi teisės būti klasės auklėtoja. Tačiau, padedant tuometiniam švietimo ministrui Stasiui Pupeikiui, jai pavyko išsaugoti mokytojos darbą. Šis žmogus ją globojo. 1954 m. po sunkios ligos mirė V.Vaivadienės tėvas 1955 m. gegužės 16 d. kagebistai suėmė jos brolių partizanų Joną Baltušį – Trimitą ir nuteisė mirties bausme. Tos netektys labai sužlugdė šios moters, nuėjusios labai sunkų gyvenimo kelią, sveikatą. 1968 m. išėjusi į pensiją ji gyveno Panevėžyje. Apie 1970 metus į V.Vaivadienę buvo pasikėsinta su tikslu nužudyti (Senas KGB metodas). Motociklas, kurį vairavo milicininkas, ją, einančią kairiaja kelio puse, partrenkė ir sunkiai sužalojo. V.Vaivadienė mirė 1998 metais. Jos dukra 1960 m. išteikė už mokytojo Ramanausko. Šeima augina tris sūnus (vienas žuvo autokatasofoje) ir gyvena Panevėžyje.

Okupantams pavyko į laisvės kovotojų būrius infiltruoti NKGB agentus. 1945 m. birželio mėn. prasidėjo masiniai vadų areštai. Buvo suimta dalis ir Tigro rinktinės partizanų vadų. 1945 m. birželio 20 d. enkavedistai suėmė B.Vaivadą. Suimtąjį pradžioje kalino Utenos kalėjime. Žiauriai dieną naktį tardė, tačiau Lietuvos karininkas nepalūžo ir nesutiko tarnauti okupantams. Liepos 26 d. jį pervežė į

Vilniaus NKGB vidaus kalėjimo rūmų kamerą dabartiniame Gedimino prospekte. Čia taip pat vyko nepertraukiami tardymai ir smurtas iki spalio mėn. 1945 m. spalio 17 d. buvo sukurpta byla ir lapkričio 2 d. B.Vaivadą perkėlė į Lukiškių kalėjimą. 1945 m. lapkričio 22 d. NKVD kariuomenės karo tribunolas B.Vaivadą nuteisė mirties bausme. Nuosprendis buvo įvykdytas 1946 m. birželio 7 d. NKGB rūmų rūsyje specialioje šaudymo kametoje. Palaikus užkasė Tuskulėnų dvaro teritorijoje. Dabar ten įrengtas kolumbariumas.

1999 m. gruodžio 13 d. majorui Broniui Vaivadai buvo pripažintas kario savanorio statusas (po mirties). Kyla natūralus klausimas: kodėl šiam laisvės kovotojų vadui pripažintas tik kario savanorio statusas, kodėl jam nesuteiktas karinis laipsnis ir jis neapdovanotas ordinu ar medaliu, ar jis to nenusipelė? Manau, jog šią klaidą reikia kuo greičiau ištaisyti. Gal tuo pasirūpins Prezidentūra ir KAM vadovybė?

Šaltiniai.

1. R.Trimonienė. Bronius Vaivada – Akmuo, Vilkas 1900 05 29 – 1946 06 07. LGGTC medž. 2. A.Navaitis. Karo lakūnai, kovoję dėl Lietuvos laisvės. Vilnius, 2002 m.
3. S.Mikeliūnienė. Jie buvo belaisviai ir beteisiai savo tėvynėje.